10. SINIF

FELSEFE

3.ÜNİTE

AHLAK FELSEFESİ

AHLAK FELSEFESİ NEDİR?

Ahlak, birey ve toplum tarafından benimsenmiş, insan yaşamına yön veren kurallar topluluğudur.

Ahlak ve ahlak felsefesi (etik) birbirinden farklı kavramlardır.

Etik, ahlakı felsefi açıdan inceleyen ve açıklayan felsefi disiplindir. Ahlakın ne olduğunu, ahlakı davranışın nasıl oluştuğunu, iyi ve kötü davranışların nedenini inceler.

Ahlak olgusal ve tarihsel olarak yaşanan bir şeyken **etik**, bu olguya yönelen felsefi disiplinin adıdır.

Ahlak, iyi ve kötü davranışların pratikteki değeri, **etik** ise iyi ve kötü davranışın teorisi şeklinde tanımlanır.

Etiğin görevi, herhangi bir türde ahlak geliştirmek ve bu ahlaka uyulmasını öğütlemek değil; tersine, ahlaki olgular hakkında genel bir görüş elde etmektir.

AHLAK FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

İyi: Bireyin yapması gereken, ahlakça değerli olan davranışlardır.
Kötü: Bireyin yapmaması gereken davranışlardır.
Özgürlük: Bir insanın kendi iradesiyle istediğini yapabilmesi ve karar alabilmesidir.
Sorumluluk: Bir insanın kendi özgür iradesiyle yaptığı eylemlerin sonuçlarına katlanabilmesi ve sonuçlarını üstlenebilmesidir.
Erdem: İradenin ahlaki açıdan iyi ve değerli davranışlara yönelmesidir.
Vicdan: Bir insanın eylemler karşısında sahip olduğu iç duygudur. Bir çeşit iç mahkemedir.
Ahlak yasası: İnsanların nasıl davranacağını belirleyen genel kurallardır.
Ahlaki karar: Bireyin, özgür iradesiyle bilerek ve isteyerek ahlak yasalarına uygun karar vermesidir.
Ahlaki eylem: Ahlaki bir değere uygun düşen eylemdir. Bu eylem, ahlak yasalarına uygun ve bilinçli olarak yapılmalıdır.
Mutluluk: İnsanın, yaptığı davranışları sonunda duyacağı iç (ruh) huzurudur.
Ödev: Bir davranışı ahlak yasasına uyarak yapma zorunluluğudur.

YARGILARIMIZ VE DEĞER YARGILARI

Yargı, bir olgu veya kavramlar üzerine kurulu bir iddiayı dile getiren ifadelerdir.

Yargılar, olgular alanına ve değerler alanına ait olmak üzere ikiye ayrılır.

Olgular alanına ait yargılar bilim ve bilgiye dair önerme (mantık) yargılarıdır.

Bu yargılar kişisel değerlendirme içermez, bu nedenle kişiden kişiye değişmez (evrensel), kesin ve nesnel yapıdadırlar. Mesela; su 100 derecede kaynar.

Değer yargıları insanların olgulara yüklediği niteliklere bağlı olarak ortaya çıkan yargılardır.

Bunlar kişiye bağlı değerlendirme içerdiklerinden özneldir. Kişiden kişiye değişir.

Değerler alanına ait üç türlü yargı vardır.
Bunlar estetik yargılar (güzel, çirkin), dini yargılar (sevap, günah) ve ahlak yargıları (iyi, kötü) dır.

AHLAK FELSEFESİNİN TEMEL SORULARI

1. Ahlaki eylemlerde bulunurken insan özgür müdür?

2. Ahlaki eylemlerin amacı nedir?

3. Evrensel ahlak yasası var mıdır?

4. Ahlak yasasını belirleyen özellikler nelerdir?

5. Ahlaki yargıların özellikleri nelerdir?

1. İnsan Eylemlerinde Özgür müdür?

a) Determinizm: Determinizme göre insanlar ahlaki eylemlerde bulunurken özgür değildir. Çünkü insan ahlaki eylemlerinde bulunurken birtakım etkenlerin (psikolojik, toplumsal, ahlaksal, hukuksal vb) zorunlu sonucu olarak o eylemi gerçekleştirir. İnsan yapmış olduğu davranışlarda kendi özgür iradesini kullanamaz ve davranışlarının sorumluluğunu taşımaz.

b) İndeterminizm: İndeterminizme göre insanlar ahlaki eylemlerde bulunurken özgürdür. Çünkü insan eylemlerini etkileyen, belirleyen veya kısıtlayan hiçbir etken yoktur. İnsan kendi özgür iradesini kullanarak özgürce eylemlerini yapar ve bu nedenle kişi davranışlarından sorumludur.

c) Oto Determinizm (Ahlaki Özerklik): İnsan davranışını belirleyen, etkileyen bir takım etkenler olsa da özgürlük kişisel olarak elde edilebilir. İnsan kendi iradesiyle ahlak yasalarını özgürce belirler ve belirlediği bu genel geçer ahlak yasalarına yine kendisi uyar.

d) Liberteryanizm (Özgürlükçülük): İnsan eylemleri birtakım kurallara göre ortaya çıkmaz.
İnsan eylemlerini belirleyen kurallar olmadığından insan özgürdür.
Bundan dolayı insan davranışlarından sorumludur.

Bu anlayışı savunanlar, devletin olabildiğince küçülmesi ve insanlara ahlaki kısıtlama yapılmaması gerektiğini savunarak özgürlükleri azamileştirmek istemişlerdir.

e) Fatalizm (Kadercilik, Yazgıcılık): Her şeyin önceden doğaüstü bir güç tarafından belirlendiğini ve hiç kimsenin bu yazgıyı değiştiremeyeceğini savunur.

Önceden belirlenmiş bu yazgıdan ötürü birey özgür değildir, dolayısıyla sorumluluktan söz edilemez.

2.Ahlaki Eylemin Amacı Nedir?

Ahlaki eylemin amacı nedir? sorusuna İlk Çağdaki düşünürler genel olarak mutluluktur cevabı verirken Kant "ödeve uygunluktur." demiştir.
Ahlaki eylemlerin amacının ne olduğu konusunda ortak bir görüş yoktur.
Filozoflar, mutluluğun ne olduğu konusunda dahi çok farklı görüşler bildirmiştir.

- Aristippos (Hazcılık): Ahlaki eylemlerin amacı hazdır. Haz ise mutluluktur.
Buradaki haz, bedensel hazdır.

- Epiküros (Hazcılık): Ahlaki eylemlerin amacı haz ve mutluluktur. Fakat bu hazlar bedensel (maddi) hazlar değil ruhsal, zihinsel hazlardır. Anlık hazlar değil de sürekliliği olan hazlar insanı ancak mutlu eder. Mutluluk acıdan uzaklaşma ve hazza yaklaşmadır.

- Demokritos: Ahlaki eylemlerin amacı ölçülülük ve mutluluktur. İnsanın mutlu olabilmesi için ruh dinginliğine ulaşması gerekir. Ruh dinginliğine ulaşabilmesi için de, insanın her türlü aşırılıktan kaçınması gerekir.

- **Sokrates:** Ahlaki eylemlerin amacı mutluluktur. Sokrates'e göre, mutluluk bilgide temellenen erdemdir. Bilgide sağlam temeli bulan iyi, insanı mutlu eder.

- **Platon:** Ahlaki eylemlerin amacı, üstün iyilik olan "İyilik ideası"na ulaşmaktır. Ona göre mutluluk iyilik ideasını gerçekleştirmektir.

- **Aristoteles:** Ahlaki eylemlerin amacı erdem ve mutluluktur. Mutluluk, hazları devamlı hale getirmektir. Bu da, orta yolda gitmekle (aşırılıktan kaçınma) mümkündür. Bunun için insan mutlu olabilmesi için, her türlü aşırılıktan kaçınmalıdır.

- **Farabi:** Mutluluk aynı zamanda iyidir. En yüksek iyi erdemdir ki, bu da bilgi ile mümkündür. Tanrı'nın bilgisi iyi olan olduğundan bu bilgiye ulaşmak bizi mutluluğa götürecektir.

- **Kant (Ödev ahlakı):** Mutluluk asla bir amaç olamaz. Ahlaki eylemin amacı, "ödeve uygun olmak" tır. Ödev, kişinin hiçbir çıkar gözetmeksizin, iyiyi istemesi (iyi niyetli olması) ve ahlak yasasına uygun davranmasıdır. Ahlak yasasındaki buyruklar birey tarafından içselleştirildiğinde ödev haline gelir.

(Stoacılık):(Elalı Zenon) Ahlaki eylemlerin amacı mutluluktur. Mutluluk ancak insanın ölçülü yaşamasıyla ruhsal dengesini zorlayan istek, tutku ve duyguların bastırılması ve dizginleyebilmesi ile elde edilir.

(Utilitarizm): - J. Bentham Ahlaki eylemin amacı mutluluktur ve mutlulukta yarara bağlıdır. Mutluluk, bireyin tek başına elde edebileceği bir şey değil, ancak toplum içerisinde, toplumsal yarar çerçevesinde gerçekleşebilir.
İnsanın mutluluğu çevresindeki insanların mutluluğuyla ilgilidir.
Çünkü insan sadece kendi eylemlerinin etkisi altında değildir, bir arada yaşadığı insanların eylemlerinin de etkisi altındadır.

- J. S. Mill Ahlaki eylemin amacı mutluluktur ve mutlulukta yarara bağlıdır. Faydayı, bütün insanlık için, yani evrensel mutluluk olarak algılar. İyi olan, insanlığın yararına olanı yapmaktır. Herkes için iyi olanı yapmak insanı mutluluğa götürür.

- Jean Paul Sartre: Ahlaki eylemin amacı özgürlüktür.
Tüm eylemlerinin sorumluluğunu alabilen insan ancak özgür olabilir.

Evrensel Ahlak Yasası Var mıdır?

a) Evrensel ahlak yasasının varlığını reddedenler:

Hedonizm (Hazcılık), Egoizm (Bencillik), Anarşizm, Pragmatizm (Faydacılık), Nihilizm (Hiççilik), Egzistansiyalizm (Varoluşçuluk) (Öz ahlaki)

Hedonizm (Hazcılık): Bu yaklaşımın kurucusu Aristippos, temsilcisi Epiküros'tur. Hoşa giden bir şeyin yarattığı, uyandırdığı duyguya haz adı verilir. Bu yaklaşıma göre ahlaki eylemlerin amacı hazdır. Haz ise mutluluktur. Bir eylem, haz getiren eylemse doğru ve iyi eylemdir. İnsan, doğası gereği acıdan kaçınıp, hazza yönelen bir varlıktır. Bu nedenle davranışlarımızın amacı haz olmalıdır.

Haz bireysel olarak ortaya çıkan bir hoşlanma duygusudur. Herkesin haz alacağı şeyler farklıdır, yani kişiden kişiye farklılık gösterir. Bireyin haz duygusu sadece o kişinin eylemleri için geçerlidir ve evrensel bir özellik taşımaz. Bu yüzden herkes için geçerli evrensel ahlak yasası yoktur.

Egoizm (Bencillik): Temsilcisi Thomas Hobbes'tır. Ona göre birey "ben sevgisiyle" yani daima ve öncelikle kendisini düşünerek hareket eder. Bunun için insan eylemlerinin amacı bireyin kendi hayatını koruması ve sürdürülebilmesidir. Bireyin eylemlerine, iyi ve kötü diyen yine bireyin kendisidir. Birey daima yararına, çıkarına uygun olanı yapar. Her insanın çıkarı bir olamaz, bu yüzden evren ahlak yasası olamaz.

Anarşizm: Temsilcisi Proudhondur . Bu görüşe göre insan özü itibariyle iyidir, bu durumun devam edebilmesi için insanın özgür olması gerekir. Ahlak ve hukuk kuralları, devlet insan özgürlüğünü kısıtlar. Bu da insanın iyi olabilmesine engeldir. Bu nedenle her türlü kuralı, yasayı reddetmek gerekir.Özel mülkiyeti ve otoriteyi kabul etmez. Bu anlayış da, tıpkı egoizm gibi herkesin kendi yararına, çıkarına göre hareket ettiğini ve herkesin çıkarlarının bir olamayacağı için, evrensel ahlak yasası yoktur der.

Faydacılık: Bir çeşit Hazcı ahlak anlayışıdır. Temsilcileri W. James ve J. Dewey'dir. Davranışın sonucunda ortaya çıkan faydaya göre değerlendirme yapılır. En değerli eylem, verdiği iyilik ve yarardır. Bunlara göre, eylemin sonucunda yarar varsa, eylem ahlakidir. Bir eylem herkese birden yarar sağlayamayacağı için evrensel ahlak yasası yoktur.

Nihilizm (Hiççilik): En önemli temsilcisi **Nietzsche'dir**. Var olan değerlere, düzene karşı çıkar ve hiçbir değer tanımaz. Nietzsche, modern insanın benimsediği değerlerin geleneksel dayanaklarının çöktüğünü söyler.
Bu nedenle eski değerler bırakılıp, bütün değerler yeniden kurulmalıdır. Bunu yapacak olan da güç istenci ile üstün insandır.
İnsan değer yaratabildiği ölçüde üstün insan olarak özgürdür.

Ona göre insanlar güçlüler ve zayıflar diye ikiye ayrılırlar.
Egemen ahlaki belirleyen bireyin güçlü veya zayıf olmasıdır.
Mevcut ahlak sistemini zayıf insanlar oluşturmuştur, bu ahlak sistemi köle ahlakıdır.
Köle ahlakı insanların zayıflıklarını ön plana çıkaran, yaşam gücünün eksilmesine sebep olan ahlaktır.

Bu ahlakın karşısında güçlü insanların oluşturduğu **efendi ahlakı** vardır.
Efendi ahlakı güç istenciyle oluşan üstün insan ahlakıdır.
Üstün insan çağının değerlerini reddeden, kendisini aşmış ve yeni değerler oluşturabilme gücüne sahip insandır.

Varoluşçuluk (Egzistansiyalizm – Öz Ahlaki):

Temsilcisi J.P. Sartre'dir. Ona göre, insanın önceden belirlenmiş özü (kaderi) yoktur.

Bu özü verecek bir güç (Tanrı) de yoktur.

Bu durumda insan tamamen özgürdür.

Özgür insan, özünü ve değerlerini de kendi oluşturacaktır.
O ne olmak istiyorsa o olacaktır.

Ahlaki bakımdan da davranışları bir güç tarafından belirlenmemiş olan insan, kendi ahlaki değerlerini kendi oluşturacaktır.

Bu ahlaki değerleri oluşturma herkesi kapsayabilecek bir ahlak anlayışı değildir.
Yani evrensel ahlak anlayışı yoktur.

b) Evrensel ahlak yasasının varlığını kabul edenler:

- **Evrensel ahlak yasasını öznel (subjektif) özelliklere dayandıran anlayış:** Evrensel ahlak yasaları vardır; fakat bu yasalar Tanrı veya doğa tarafından belirlenmiş değildir.
- Bu yasalar insana bağlı bir takım özelliklerle ortaya çıkar, insanın yaşamı ve doğası ile ilgili olarak insan tarafından belirlenir.

Utilitarizm (Faydacı Ahlak): Temsilcileri J. Bentham ve J.S. Mill'dir.

- J. Bentham: İnsan eylemlerinin amacı mutluluktur. Çünkü insan doğası gereği acıdan kaçarak hazza ulaşmayı ister ve bu haz onu mutlu kılar. İnsanın mutluluğu çevresindeki insanların mutluluğuyla ilgilidir.
- Bu nedenle insanı mutluluğa götürecek en yüce haz "Olabildiğince çok sayıda insana en çok fayda sağlayan hazdır." Yani buradaki haz toplumun faydası ön planda düşünülerek seçilirse bizi mutluluğa götürür.

- J.S. Mill: İnsan eylemlerinin amacı mutluluktur. Mutluluk yarar ile elde edilebilir. "Herkes kendi yararı ile başkalarının yararı arasında uyum kurmalıdır. O halde, "yalnız tek insan için değil, herkes için yararlı (iyi) olanın gerçekleştirilmesi gerekir.
- İşte bu noktada haz bireysel olmaktan çıkıp evrensel bir yasaya dönüşür.

Entüisyonizm (Sezgicilik) : Temsilcisi H. Bergson'dur. Ona göre insan iyi ve kötüyü ancak sezgi ile kavrayabilir. Ulaştığı ilke "kendi sezgine uy ki, hem kendin hem de başkası için iyi olanı yapmış olasın" dır.

İnsan sezgisine dayanarak hareket ederse iyi olanı yapmış olur, dolayısıyla herkes için iyi gerçekleştirilir.

Bergson'a göre ahlak, topluma (kapalı) ve sezgiye (açık) dayalı olarak ikiye ayrılır.

Topluma dayalı olan ahlak kapalı ahlaktır. Kapalı ahlak toplumsal alışkanlıkları, töreleri, yasaları sürdürmeyi amaçlayan, kendi içine kapalı olan ahlaktır.

Kapalı ahlak; topluma bağlılığından toplumu aşamayan bir ahlak olmasından ötürü evrensel nitelik kazanamaz. Sezgiye dayalı ahlak açık ahlaktır.

Açık ahlak; hareket temelini insanda bulan ve kendini toplumla sınırlamayan ahlaktır. Bu insanı kendini geliştirmesine ve özgürleşmesine yöneltir, bu da ahlakı evrensel bir niteliğe ulaştırır.

- **Evrensel ahlak yasasını nesnel (objektif) özelliklere dayandıran anlayış:**

- **Evrensel ahlak yasaları vardır, fakat bu yasalar kişiden ve kişisel özelliklerden bağımsız olarak vardır. Yani ahlak yasalarını insan yaşamı ve doğası belirlemez, tersine evrensel ahlak yasaları insan yaşamını belirler. Bu yasalar insanın dışındadır ve bu yasa bazen insanın karşısına zorlayıcı ilke olarak, bazen de bir buyruk olarak çıkar.**
- **Temsilcileri; Sokrates, Platon, Farabi, Spinoza, Kant**

Erdem Etiği (Sokrates, Platon, Fârâbî)

- Sokrates: Ona göre insan eylemlerindeki amaç mutluluktur. Bu mutluluğu insana kazandıracak her türlü değer ve eylemler "erdem" in kapsamına girer. Yani erdem bilgidir. Erdem insanın kendini bilmesiyle ortaya çıkan, yaşamı daha iyi hale getiren ve bizi mutlu kılan bilgidir. Kişi kendisini tanımadıkça, kendisi için neyin iyi, neyin kötü olduğunu bilemez. Yani kimse bilerek kötülük işlemez, kötülüğün nedeni bilgi eksikliğidir.

Kişi duruma göre davranamaz, yani "durum ahlaki" diye bir şey yoktur.
Kişiler ve durumlar değişmiş olsa da değerler, yasalar değişmez, çünkü değerler ve yasalar kişilerden bağımsızdırlar.

- **Platon:** Ona göre ahlaki eylemlerin amacı, üstün iyilik olan “İyilik ideası”na ulaşmaktır. Ona göre mutluluk iyilik ideasını gerçekleştirmektir. **Ahlakın temeli olan iyi ideasına uygun olan davranış iyi, uygun olmayan davranış ise kötüdür.**
- En yüksek iyiye ulaşan insan erdem sahibi insandır.
- Platon, ahlak anlayışını idealar âlemine ve bilgilere dayandırarak kişiden kişiye değişmeyen, nesnel ahlakın varlığını savunmuştur.

- **Farabi:** Ona göre insan eylemlerinin amacı en yüksek iyiye ulaşabilmektir.
- En yüksek iyi ise mutluluktur. Mutluluğa ulaşabilmek için insan önce kendisini, daha sonra evreni anlamalıdır.
- Evrende her şey, taşma (sudur) yoluyla zorunlu varlık olan Tanrı’dan oluşmuştur.
- Evrenin bilinmesi demek her şeyin kendisinden sudur (taşma) ettiği zorunlu varlığın bilinmesi demektir. Zorunlu varlık en yüksek iyi ve iyiliğin kaynağıdır.
- **Gerçek varlık aslında Tanrı’dır. Gerçek varlık Tanrı olduğundan evrenin yasalarının temelinde Tanrının koymuş olduğu yasalar vardır.**
- **İnsan için iyi davranış bu yasalara uygun olarak yapılan davranıştır.**

- **Spinoza:** Ona göre sadece bir tane sonsuz-mutlak cevher vardır.

- Her şey bu mutlak cevherden (Tanrı) türemiştir ve her şey aynı zamanda Tanrı'nın kendisidir. Yani Tanrı ile evren bir ve özdeştir (Panteizm).

- İnsan bu evrenin parçası olduğundan aslında özgür değildir. Gerçek özgürlük, insanın kendi doğasının zorunluluğunu bilmesi, buna ayak uydurması ve Tanrı'nın evrenle bir ve aynı şey olduğunun bilgisini elde etmesiyle elde edilir.

- Bu bilgi, Tanrıyı bilmek, her şeyin onun özünden zorunlu olarak türemiş olduğunu kavramaktır. Bu bilgi erdemin de zirvesidir.

İnsan tutkular ve düşünce ikilemi içinde yaşar. Tutkular, güçsüzlük ve erdemsizlik halleridir. Tutkular içinde insan bir köledir. Düşünce durumunda ise insan özgürdür.
Ahlakin görevi düşünce ile tutkuları yenmektir.
İnsan özgürlüğe bilgi ile ulaşır ve erdemli olup Tanrı ve evreni bilir.

- **Kant:** Ahlak yasasına uymak zorunluluk değil, bir **ödevdir.**

Ödev; yapmayı, yerine getirmeyi kendi isteğimizle üstlendiğimiz, sorumluluğunu üzerimize aldığımız bir buyruktur. Bu buyruk insanı dışarıdan koşullayan koşullu buyruk değildir.

Bu buyruk, bizim kendimize koyduğumuz bir buyruk anlamında **koşulsuz buyruktur.**

- Bir eylem, bir çıkar veya beklenti içerisinde yapılmışsa bu eylem, koşullu eylemdir ve bu eylem ahlaki değildir. Fakat bir eylem, ödev duygusu içerisinde, **hiçbir çıkar veya beklenti içerisine girmeden** koşulsuz buyruk ile yapılmış ise ahlakidir.

- Bir davranış yapılmadan önce o **davranışın yapılış amacı (niyeti) önemlidir.**
- Buradaki niyet sadece ödeve uygun olarak, amacı kendisi için olan salt iyiyi (niyeti) gerçekleştirmektir. Salt iyi yasaya uygun olandır.

- Kant'ın bu düşüncesine **ödev ahlakı (iyi niyet ahlakı)** denir.